

TİYATRO

Tiyatro sahnede, bir seyirci topluluğu önünde, oyuncular tarafından canlandırılmak üzere yazılan edebî türdür. Konusunu günlük yaşamdan alabileceği gibi tarihten, mitolojiden de alabilir. Sahnelenen bir tiyatro, insana iletisini aracısız (kâğıt, film vb. olmaksızın) aktarır. Tiyatro eserinde yer, dekor ve kişilerle ilgili bilgiler perde başlarında yer alır. Oyuncuların sergilemeleri gereken davranışlar yay ayraç içinde verilir. Anlatım, karşılıklı konuşma şeklindedir.

Tiyatronun kökeni Eski Yunan'da bağ bozumu tanrısı Dionysos (Diyonizos) adına yapılan dinî törenlere dayanmaktadır. Tiyatro kelimesinin kökeni Yunanca seyir yeri anlamına gelen “theatron”dur. Anadolu'da modern tiyatro öncesinde geleneksel Türk tiyatrosu egemendi. Köy seyirlik oyunları, meddah, Karagöz, orta oyunu, kukla oyunu gibi türlere ayrılan geleneksel Türk tiyatrosu, Tanzimat sonrasında da bir süre devam etmiş; değişen hayat şartlarıyla birlikte varlığını sürdürememiştir. Batılı anlamda tiyatro Türk edebiyatına Tanzimat'la birlikte Avrupa'dan gelmiştir. Tanzimat sanatçıları Batı'dan çeviriler yapmıştır. Bu dönemde İbrahim Şinasi, ilk Türkçe oyun olan *Şair Evlenmesi*'ni yazmış; Ahmet Vefik Paşa, Molière'den (Molyer) uyarlamalar yapmıştır. Millî Edebiyat ve Cumhuriyet Dönemi'nde tiyatro farklı anlayışlarla gelişmesini sürdürmüştür.

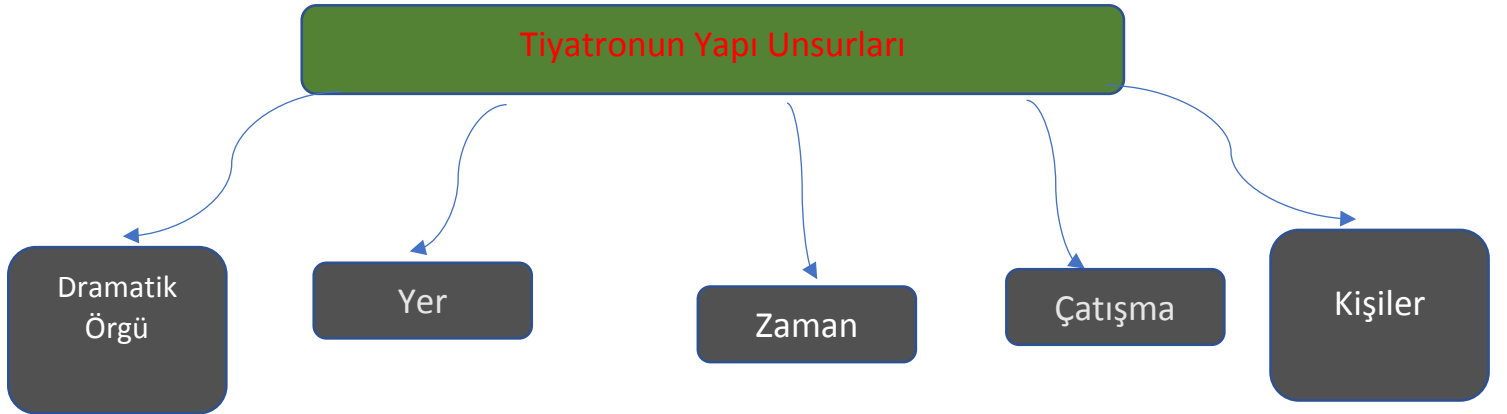
TRAJEDİ (TRAGEDYA)

Kökeni Eski Yunan edebiyatına dayanan trajedi; seyircide heyecan, korku ve acıma hissi uyandırarak ruhu kötülüklerden arındırma amacı güden tiyatro türüdür. Konularını tarihten ve mitolojiden alır.

Trajedinin konu edindiği insan, eğitilidir ve soylular arasından seçilmiştir. Kahramanlar, sıradan insanlar değil krallar, kraliçeler, prensler, tanrılar, yarı tanrılardır.

Trajedide kaba ve çirkin sözlere yer verilmez. Öldürme, yaralama gibi olaylar sahnede canlandırılmaz, sahne gerisinden seyirciye duyurulur.

Trajedi manzum olarak yazılır, genellikle beş perdeden oluşur, aralıksız oynanır. Koro ve diyalog bölümlerinden oluşur. Koro perde görevini üstlenir. Üç birlik kuralına uygun olarak yazılır. Üç birlik kuralı; eserin tek olay, tek mekân, tek gün kalıbı içinde yapılandırılmasıdır. Trajedi türündeki tiyatronun en önemli temsilcileri Eski Yunan edebiyatında Euripides, Aiskhylos, Sophokles; XVII. yüzyıl Fransız edebiyatında Racine (Rasin) ve Corneille'dir (Korney).

Dramatik Örgü

Tiyatro eserindeki olay örgüsüdür. Her olay, iletiyi seyirciye ulaştırmak için oluşturulan bütünün parçasıdır. Temel ve yan çatışmalardan doğan olaylar, neden-sonuç ilişkisi ile birbirine bağlanır. Dramatik örgü perde, sahne vb. bölümler etrafında düzenlenir (Bazı metinlerde bu bölümlere karşılık gelen meclis, fasıl gibi terimler bulunur.).

Yer (Mekân)

Olayların geçtiği çevredir. Canlandırılan olaylar, yaşandığı zamana ve çevreye uygun bir dekor ile sahnede yansıtılır. Oyunun geçtiği yeri canlandırmak için kullanılan ışık, eşya gibi araçların tümü dekoru oluşturur. Oyuncunun dekor gereği kullandığı eşyalar, dekora yardımcı sahne eşyaları olan aksesuarlar da mekânı tamamlayan öğelerdir. Tiyatroda mekân işlevsiz değildir. Oyunu daha iyi anlamak için mekân-zaman-olay ilişkisinin göz önünde bulundurulması gerekir.

Zaman

Olayların başlangıcı ile bitişi arasında geçen süredir. Tiyatro metninde olaylar; kronolojik zaman, düğümden başlatılan zaman, sonuçtan başlatılan zaman ve düzensiz zamanlardan biri ile sıralanabilir.

Çatışma

Dramatik örgünün gelişmesinde basamakları ortaya çıkaran, kişiler arasındaki iç ve dış mücadeleler, anlaşmazlıklardır. Karşıt duygu, düşünce ve isteklerin; kişilik özelliklerinin bir arada sergilenmesi ile ortaya çıkar. Sosyal statü, ekonomik durum, psikolojik yapı, eğitim ve kültür gibi unsurlardaki keskin farklılıklar çatışmayı belirleyen etkenlerdir.

Kişiler

Tiyatro eserinde aralarında çatışma bulunan ve böylelikle olayları var eden insanlardır. Kişiler, iletinin okura / izleyiciye ulaşmasını sağlayan temel unsurdur. Kişiler, olaylardaki ağırlıklarına göre birinci veya ikinci derecede önemli kişiler diye ayrılır. Tip ve karakterler çevrelerinden soyutlanmadan toplumsal, fiziksel ve psikolojik özellikleriyle verilir.

Temel Tiyatro Terimleri

adaptasyon: 1. Yabancı dille yazılmış bir oyunu, yerel koşullara uygun biçimde kendi diline çevirme, uyarlama. 2. Bir romanı ya da öyküyü sahne için yeniden düzenleme, uyarlama.

aksesuar: Oyuncunun dekor gereği kullandığı eşyalar, dekora yardımcı sahne eşyaları.

dekor: Oyunun geçtiği yeri canlandırmak için kullanılan ışık, eşya gibi araçların tümü.

diyalog: Oyundaki iki ya da daha çok kişinin konuşması.

figüran: Genellikle tiyatro ve sinemada, konuşması olmayan veya konuşması çok az olan rollere çıkan kimse.

jest: Rol gereği yapılan el, kol ve beden hareketleri.

kostüm: Oyunda rol gereği giyilen kıyafetlerin genel adı.

kulis: Sahne gerisinde oyuncuların oyuna hazırlandıkları ve sahneye çıkış sırasını bekledikleri yer.

makyaj: Oyuncunun rolüne uygun olarak yüze şekil verme, yüzü boyama işlemi.

mimik: Duygu ve düşünceleri yüz ifadeleri ile yansıtma işi.

monolog: Oyunda tek kişinin kendi kendine konuşması, dışa verilen iç ses.

pantomim: Düşünceleri ve duyguları kimi kez müzik, kimi kez çeşitli eşyalar eşliğinde, kimi kez dansla ya da gövde ve yüz hareketleriyle yansıtmayı amaçlayan sözsüz oyun.

perde: 1. Bir tiyatro eserinin büyük bölümlerinden her biri. 2. Sahneyi seyirciye açan ve kapatan kumaş parçası.

piyes: Oyun.

replik: 1. Oyuncunun, sözü karşısındakine bırakırken söyleyeceği son söz. 2. Oyunda karşıdakinin sözüne verilen karşılık, karşılama sözü.

rol: Canlandırılan kişiliği ortaya çıkaran söz ve davranışlar.

sahne: 1. Bir tiyatro metninde baş oyun kişinin ya da önemli kişilerin yönelişlerini başlatıp bitiren kesim. 2. Bir tiyatro yapısında oyuncuların oynamaları için özel olarak yapılmış ve genellikle yükseltilmiş oylum ya da alan.

suflör: Perde gerisinde oyunu metinden takip eden ve unutulmuş sözleri fısıldayarak oyunculara hatırlatan görevli.

tirat: Oyunda kişilerin birbirlerine karşı söylediği uzun soluklu, coşkulu sözler.

tuluat: Metin dışı, o an akla geldiği gibi hareket etme, söz söyleme, doğaçlama.

KOMEDİ

Kişilerin ve toplumun aksayan yönlerini güldürücü öğelerle iç içe yansıtan tiyatro türüdür. Korkaklık, cimrilik, dalkavukluk gibi huy ve davranışlar abartılarak seyirciyi güldürürken düşündürmek amaçlanır. Konular günlük yaşamdan alınır. Kahramanlar, halk kesiminden kimselerdir. Üç birlik kuralına uyulur. Kaba şakalar, söz oyunları, imalar önemli yer tutar. Öldürme, yaralama gibi olaylar sahnede canlandırılır. Manzum olarak yazılır, beş perdeden oluşur, aralıksız oynanır. Koro ve diyalog bölümlerinden oluşur. Koro perde görevini üstlenir. Komedinin en önemli temsilcileri Eski Yunan edebiyatında Aristophanes (Aristofanes) ve XVII. yüzyıl Fransız edebiyatında Molière'dir. Bugünkü komedilerde klasik komediye özgü kurallar uygulanmamaktadır.

Komedi; karakter komedisi, töre komedisi, entrika komedisi gibi türlere ayrılır.

Karakter Komedisi: Günlük yaşamda her zaman rastlanabilecek insan kusurlarını belli tiplerden hareketle konu edinen komedi türüdür.

Töre Komedisi: Bazı töre ve gelenekleri eleştirel bir tutumla yansıtan komedi türüdür.

Entrika Komedisi: Olayların seyircide merak uyandıracak şekilde düzenlenmesiyle güldürmekten başka bir amaç gözetilmeyen komedi türüdür.

DRAM

Hayatı hem acıklı hem gülünç yönleriyle bir bütün olarak yansıtmayı amaçlayan tiyatro türüdür. XVIII. yüzyılda klasisizme tepki olarak doğan romantizm akımıyla ortaya çıkmıştır. Romantizm, klasisizmin akla ve sağduyuya verdiği önemi reddedip duygu ve hayali öne alan bir edebî akımdır.

Konularını millî tarihten, günlük yaşamdan almıştır. Kahramanlar toplumun her kesiminden seçilebilir. Kişiler tek yönlüdür, bütünüyle iyi ya da kötüdür. Dramda trajedi ve komedideki üç birlik kuralına uyulmaz. Kaba ve argo sözlere de yer verilebilir.

Öldürme, yaralama gibi olaylar sahnede canlandırılır. Dram nazım ve nesir şeklinde yazılabilir. Perde sayısı yazarın tercihinine bağlıdır.

İlk örneklerini İngiliz sanatçısı William Shakespeare'in (Vilyım Şekspir) verdiği dramın ilkelerini XIX. yüzyıl Fransız sanatçısı Victor Hugo (Viktor Hügo) belirlemiştir.

